

соціономічних професій зі світоглядними домінантами, які ґрунтуються на суб'єкт-об'єктних відносинах і виявляються як на рівні об'єкта (соціальних груп та індивідів, що потребують допомоги суспільства), так і суб'єкта (виконавців заходів щодо надання цієї допомоги). Для успішного виконання своїх функцій практичні психологи і соціальні працівники, юристи, педагоги та ін. мають не лише володіти достатнім обсягом професійних компетентностей, а й виявляти відповідно до конкретної ситуації соціально та професійно значущі якості особистості: любов до людей, уважність і спостережливість, комунікабельність, тактовність і терпеливість, здатність до рефлексії, емпатії, творчого мислення, готовність до самостійного прийняття оптимальних рішень, саморозвитку, співвіднесення своїх життєвих смислів із загальнолюдськими цінностями тощо.

Створення умов для взаємного збагачення соціономічних професій потребує побудови такого процесу на засадах цілісності, органічного інтегрування спільних гуманістичних смислів і духовно-моральних цілей у суспільно-гуманітарні, психолого-педагогічні, природничо-математичні дисципліни. Комплекс взаємодоповнюваних знань має спрямовуватися, передусім, на духовний розвиток, а також на формування у них ціннісного ставлення до людини, життя загалом та професійної діяльності зокрема. Така діяльність передбачає не лише здобуття певної суми знань, вироблення необхідних для успішної діяльності умінь і навичок, а, передусім, має спрямовуватися на усвідомлення соціальних і професійних особистісно значущих цінностей, осмислене включення їх до власної світоглядної системи, яка слугуватиме підґрунтям для їхнього самовдосконалення і самореалізації у подальшій життєдіяльності представників соціономічних професій.

Список використаних джерел

1. Руденко Л. Формування світогляду майбутніх фахівців соціономічних професій: гносеологічний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 1. С. 27-36.
2. Сорокоумова С. Н. Специфика профессиональной деятельности специалистов помогающих профессий. *Педагогическое образование в России*. 2013. № 4. С. 186–190.

Полінкевич В.

*студент I курсу магістратури
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

*Науковий керівник: д. психол. н., професор
кафедри психології та соціальної роботи ТНЕУ
Фурман О.Є.*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Проблематика сім'ї і досі залишається на периферії уваги державників-управлінців соціально-психологічної сфери, складаючи за традицією певну «зону замовчування». Відтак в основному із-за цієї причини сім'я як колись, так і зараз знаходиться в скрутному матеріально-економічному становищі. Наявні в родинній сфері відносин складнощі та проблеми не отримують належної репрезентації в суспільній свідомості. Сучасне суспільство не повновагомо рефлексує стан сім'ї, перспективи та тенденції її розвитку. В силу всієї сукупності існуючих причин поняття «неблагополучна сім'я» знайшло в сучасній Україні гостру актуальність: сімейне неблагополуччя з сумного окремого випадку перетворилося в атрибутивну характеристику величезного числа сімей. Це не може не позначатися на стані суспільства і його інститутів: неблагополуччя в масі українських родин генерує неблагополуччя в соціальному масштабі.

Виходячи з ідеї про те, що в науці суспільство приходить до усвідомлення самого себе, то вважаємо, що звернення до дослідження неблагополучної родини як соціального феномена має в наші дні особливу актуальність, яка визначається потребою в осмисленні і гласному відображенні в суспільній свідомості негативних процесів, пов'язаних із кризою української сім'ї. Неблагополучна сім'я є дзеркалом загального соціального неблагополуччя. Оскільки досліджуємо зазначену тематику в соціально-психологічному ключі, то отримуємо і адекватну картину стану суспільства загалом. Іншими словами, актуальність вивчення неблагополучної сім'ї зумовлена необхідністю забезпечення національної безпеки в її демографічному аспекті: тенденції неблагополуччя на рівні сімейних відносин становлять відчутну загрозу як для фізичного відтворення суспільства, так і для його морального репродукування в плані збереження та міжгенераційної трансляції базових соціетальних цінностей. Таким чином, дослідження феномену неблагополучної сім'ї має в даний час особливу актуальність як в науково-теоретичному, так і в соціально-практичному плані (див. [1; 2]).

Розпросторення і різноманіття конкретних проявів феномена ускладнених стосунків родини в сучасному суспільстві свідчать про соціальну типовість сімейного неблагополуччя, що здобуває негативні якості, які закріплені в стійких девіантних формах сімейної поведінки. Типологізація сімей із труднощами можлива на основі функціонального підходу, залежно від ступеня і характеру порушень соціального функціонування родин, що дозволяє виділити три динамічні фази розвитку сімейного неблагополуччя – дисфункціональну сім'ю, сім'ю соціального ризику і асоціальну родину, яка страждає порушенням всіх соціальних функцій.

Неблагополучна сім'я як стійкий комплекс функціональних порушень є результатом обопільного взаємопроникнення двох груп соціальних чинників. Цивілізаційні чинники інституційної кризи сім'ї, загальні для сучасної соціокультури, включають в себе довгострокові тенденції психокультурного розвитку в бік детрадиціоналізації сімейного укладу і побуту, емансипації жінки і розпаду патріархальних сімейних цінностей, переструктурування сімейних ролей і пріоритетів. Соціетальні чинники полягають в специфіці стану сучасного українського суспільства і його інститутів, поєданого із низьким рівнем життя, житловою проблемою, зростанням соціального ризику, відсутністю збалансованої демографічної політики і соціальної підтримки сім'ї.

Воднораз сім'я із труднощами як комплекс дисфункцій має здатність до відтворення через механізми соціалізації. За умов загальної інституційної кризи відтворення сімейного неблагополуччя знаходить стрімкий і всебічний характер, з патології перетворюючись у свого роду негативну норму. Бідність, низька якість життя і розвиток процесу соціальної ексклюзії на масовому рівні відображаються на стані сім'ї, сприяючи відтворенню різноманітних дисфункцій. Соціодинаміка неблагополучної сім'ї в Україні є частиною динаміки суспільства, і її тенденції пов'язані з подальшим закріпленням і розповсюдженням деформацій в структурі та функціонуванні самої сім'ї як окремої інституції.

Стале відтворення неблагополучної сім'ї в нашому суспільстві зумовлене деформаціями в соціалізаційному процесі, що продукуються спочатку девіантним типом особистості, когнітивні та поведінкові характеристики якого перешкоджають розвитку нормальних відносин у власній родині. Прискорена соціалізація в умовах суспільства підвищеного ризику сприяє закріпленню здатності і прагнення виживати за рахунок іншого, атомізації сім'ї, зростання взаємної відчуженості, психологічної депривації та ізоляції індивідів в сім'ї, в першу чергу дітей від дорослих. У процесі соціалізації засвоюються і надалі відтворюються когнітивні установки на тіньові і кримінальні форми діяльності, що є причиною криміналізації особистості загалом.

Інституційні дисфункції сім'ї в сучасній Україні пов'язані із загальною кризою цінностей – як соціетальних, так і сімейних. Трансформація інститутів суспільства тягне за собою неефективність колишніх норм і моделей поведінки, девальвація цінностей призводять до переважання деструктивних моделей над конструктивними. Атомізація суспільства і сім'ї

пов'язана з відкиданням цінностей взаємної підтримки і емоційної близькості, без яких неможливе функціонування нормальної родини. Розширення простору соціального ризику в сучасному суспільстві веде до дифузії силових, ризикових моделей відносин в сім'ї, що проявляється в різкому зростанні внутрішньосімейного фізичного та емоційного насильства. Атмосфера насильства в сім'ї, перетворюючись в негласну норму сімейного способу життя, відтворюється через механізми соціалізації, формуючи у підростаючого покоління специфічний «силовий» когнітивний стиль і світогляд.

Трансформація національного суспільства, яка змінила його економічний устрій, мала негативні наслідки для параметрів соціальної захищеності та рівня життя населення. Були зруйновані усталені механізми підтримки незахищених верств суспільства (через систему пільг та допомог), що забезпечують прожитковий рівень життя для кожної родини. Черета грошових реформ, тотальне скорочення числа робочих місць, безробіття і низька зарплата позначилися на тому, що значна частина сімей потрапила за межу бідності. Такі сім'ї, які зазнали як економічної, так і соціальної депривації, поповнили соціальну категорію неблагополучних сімей. До даної категорії відносяться родини, в яких порушені сімейні стосунки, що призводить до серйозних деформацій особистості дитини, її соціалізації. Вони відрізняються дуже низьким матеріальним достатком, який перешкоджає нормальній життєдіяльності сім'ї, виконання нею споконвічних функцій відтворення, виховання і соціалізації нових поколінь.

На даний час проблемною темою є маргінальні сім'ї, які відрізняються вкрай низьким рівнем доходів, високим рівнем споживання алкоголю і наркотиків, кепськими житловими умовами, де один з годувальників сім'ї може перебувати за ґратами. Другий тип родин, не менш критичний, це сім'ї кризові, що знаходяться за своїм матеріальним становищем на межі бідності та мають у зв'язку з цим серйозні проблеми в фізичному виживанні й вихованні дітей. Сьогодні до цього типу належать не тільки вразливі верстви населення (непрацюючі, пенсіонери, багатодітні та неповні сім'ї), але і сім'ї «працюючих бідняків», себто сім'ї працездатних членів суспільства, які через низку причин отримують низькі доходи і не можуть прогодувати себе і свою родину. Третій тип – благополучні сім'ї, які багато чого досягли в житті і свої проблеми можуть вирішувати самостійно, без зовнішньої допомоги. Четвертий тип – сім'я процвітаюча, з доходом, що дозволяє реалізувати практично всі види платних послуг, нехай навіть вельми дорогих.

Пристаюючи до життєвих умов, які постійно погіршуються, і переходячи на режим жорстокої економії матеріальних ресурсів, українська сім'я не тільки змушена до мінімуму згорнути свою структуру, але і скоротити чималу частину своїх соціальних функцій. В процесі катастрофічних соціальних трансформацій інститут сім'ї піддається деструктивному впливу з боку держави, яка ігнорує соціальну сферу та деформує її традиційні підвалини загалом. У свою чергу сім'я відтворює адекватний їй тип держави. Такий стан збережеться до тих пір, доки з боку останньої та суспільства не буде визнано пріоритет інтересів сім'ї над іншими соціальними інтересами, а особистість не відчує великих переваг в сімейному способі життя порівняно із несімейним. Необхідно зміцнювати, розвивати і відновлювати внутрішній потенціал сім'ї для виконання її численних суспільно значимих функцій, стабілізації демографічного та соціально-економічного становища в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї. Київ : МАУП, 2001. 95 с.
2. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин. *Рідна школа*. 2005. С.14-15.